

Praktisk udugelighet

2022-06-18

© Klassekampen

Alle artikler er beskyttet av lov om opphavsrett til åndsverk. Artikler må ikke viderefremmes utenfor egen organisasjon uten godkjenning fra Retriever eller den enkelte utgiver.

Les artikkelen ved å klikke her.

36 Lørdag 18. juni 2022

MENINGER

KLASSEKAMPEN

Håndballtreninger, klokkertro på skolen og idiotsikre apper:

Praktisk udugelighet

Kristoffer Chelsom Vogt
MED ANDRE ORD

Det brer seg en fordumming over det norske land, en storstilt praktisk udugelighet.

Norge har stolte og til dels lange tradisjoner for fagopplæring og yrkesfag. Vi har små lønnsforskjeller, og til forskjell fra en del andre steder er det ikke sosialt akseptabelt å se ned på dem som gjør praktisk arbeid. Om du spør folk om hvilke typer arbeid og kunnskap som er viktige, vil nok mange, ja særlig nå etter pandemien, legge for dagen nyanserte oppfatninger og peke på at sågar ufaglærte renholdere og transportarbeidere gjør svært samfunnsviktige jobber. Problemet er at de institusjonelle rammene for oppvekst og utdanning formidler et ganske annet kunnskapssyn.

Den praktiske fordumming vi ser i dag, er drevet frem av at barndom og ungdomstid gradvis har blitt mer institusjonalisert og organisert. I et forskningsprosjekt sammen med min kollega Ann Nilsen gjorde vi biografiske intervjuer med tre generasjoner i en rekke ulike familier. Her var det en historisk endring som ble svært tydelig; Barn og unge har i løpet av etterkrigstiden gradvis gjort mindre husholdsarbeid – og de deltar også i mindre grad i foreldrenes lønnsarbeid enn før. Mange vil nok nikke anerkjennende til den observasjonen. Men de kvalifikasjonsmessige implikasjonene av denne utviklingen blir sjeldent tatt alvorlig. Mindre arbeid betyr nemlig mindre læring gjennom arbeid.

«Barn må sitte i bilen», står det på et skilt på min lokale søppelplass. Barn får ikke lov til å hjelpe til i arbeidet med å sortere avfallet oppi ulike containere. I en nettsak på NRK kunne vi nylig lese overskriften «Her må skoleelever hjelpe hurtigbåten til kai: «uforsvarlig». En hører om foreldre som tar til orde imot bruk av kniv og sag i sløyden, fordi barna kan skade seg. På fagspråk kalles dette *safetysism*, og det bidrar nå til å forsterke en

FAKTA

Praktisk kunnskap:

- Kristoffer Chelsom Vogt (født 1982) er professor i sosiologi ved Universitetet i Bergen.
- Hans forskningsinteresser ligger i skjæringsfeltet mellom livsløpsforskning og arbeid, utdanning, klasse, familie og kjønn.
- I denne teksten tar han utgangspunkt i et forskningsprosjekt der man utførte biografiske intervjuer med tre generasjoner i en rekke ulike familier. Her var det en historisk endring som ble svært tydelig: Barn og unge har i løpet av etterkrigstiden gradvis gjort mindre husholdsarbeid – og de deltar også i mindre grad i foreldrenes lønnsarbeid enn før.
- Barndom og ungdomstid har gradvis blitt mer institusjonalisert og organisert. Et resultat er praktisk fordumming, mener Vogt.
- Teksten er basert på et innlegg fremført på Fafo-konferansen 14. juni 2022.

allerede langt kommet fremmedgjøring og frakobling av samfunnets yngste fra potensielt lærerike arbeidsprosesser.

Tjenester i hjemmet settes i økende grad ut til migranter eller robotstøvsugere mens ungene er på skole, treninger og øvelser. Jo mindre praktisk arbeid barn gjør hjemme, jo større blir behovet for å lære praktisk dugelighet på skolen. Skolen har imidlertid gradvis nedprioritert praktiske fag og aktiviteter.

På 2000-tallet har blant annet Pisa-testen bidratt til en storsatsing på såkalt «grunnleggende ferdigheter» i betydningen lesing, skrivning og regning. Dette har til dels fortrent andre formål i den overordna del av læreplanen. Vi har fått en mer ensrettet og teoretisk skole – og det er langt fra sikkert at denne utviklingen er til det beste for de såkalt «svakeste» elevene.

Med de siste tiårs digitalisering har den moderne fordumming nådd stadig nye høyder. Det er etterhvert velkjent at den hyppige bruken av GPS sløyer hjernene våre, og da særlig hukommelses-senteret hippocampus. Den engang edle kunstnavigasjon – der vi i årtusener er blitt trent i å legge merke til våre omgivelser; vindretningen, landemerker, hvordan fuglene flyr, hvor solen står om dagen og, hvor stjernene står om natten – erstattes av apper. De store teknologiskapene investerer nå enormt i det som kalles idiotsikring. Du skal behøve minst mulig

ferdigheter for å bruke ulike digitale enheter og apper, og snart også biler.

Degenererings-effekten kalles det i faglitteraturen om teknologi. For eksempel husker folk fest dårligere nå enn for noen få år siden. Det stilles mindre presise spørsmål til Google nå enn tidlig på 2000-tallet. Innen forskning på automatisering i luftfart er det nå slått fast at overforbruk av auto-pilot resulterer i «degradert situational awareness» blant pilotene. Når mannskapet da må ta over, for eksempel i nødsituasjoner, gjør de en masse elementære feil. Kanskje medvirket noe slikt da fregatten Helge Ingstad kolliderte og sank, til en kostnad på 14 milliarder kroner? Ett er i alle fall sikkert: Kostnadene ved praktisk fordumming kan være uforutsigbare og svært høye.

Nils Christie mente allerede for 50 år siden, i boken «Hvis skolen ikke fantes», at barn burde arbeide mer. Et slikt syn kan fort virke radikalt. Den vellykkede

særlig egnet for dem som ikke er akademisk anlagte, og praktisk arbeid anses som primært egnet som et tiltak for de intellektuelt svake barna, de som ellers vil «falle utenfor». Rådgivere på ungdomsskolen råder visstnok konsekvent skoleflinke elever til å satse på studieforberedende. Det påfallende er at dette skjer uten kartlegging av eventuelle talenter og interesser innen mer praktisk arbeid. Kanskje fordi slike talenter og interesser ikke kan «kartlegges». De kan kun oppdages og utvikles gjennom faktisk arbeid.

En svært verdifull innstilling eller tilnærming går på tvers av praktisk og teoretisk arbeid; det den amerikanske sosiologen Richard Sennett kaller *håndverksmessighet*. Håndverksmessighet handler om «doing work well, for its own sake». Sennett er opptatt av at en slik innstilling må læres i konkrete arbeidssettinger, og derfor kan fremstå som smal, men at den likevel har stor overføringsverdi. Problemløsningssevner, samarbeidsevner som læres gjennom konkrete arbeidsoppgaver, kan være høyst overførbare mellom ulike typer aktiviteter og livsområder.

En annen variant av denne tanken er å finne hos filosofen Hannah Arendt, som insisterte på at *homo faber* – det skapende menneske – er et potensial i oss alle. Vi har alle virkekrang, vi har alle behov og lyst til å kunne peke på noe og si: Den har jeg laget. Praktisk arbeid er ikke et spesialpedagogisk virkemiddel, det er en grunnleggende menneskelig trang og aktivitet. Og ikke minst er det noe jenter har like stort behov for som gutter.

Det hele er i grunnen så enkelt som at den skal tidlig krøkes som god krok skal bli. Det urovekkende er at de samfunnsmessige betingelser for å få tidlig trening i praktiske ferdigheter er blitt

«Folk husker dårligere nå enn for noen få år siden»

kampen mot barnearbeid regnes jo tross alt som et av de største samfunnsmessige fremskritt. Men jeg tror mange i dag egentlig er smått urolig over utviklingen. Et leserinnlegg i Bergens Tidende med tittel «La gutta jobbe» ble et av avisens mest delte innlegg i 2020. Ja, runget det fra kommentarfeltet, la de skoletrøtte guttene jobbe. Her er det verdt å stoppe litt opp. For hvorfor ikke jentene? Og hvorfor kun de skoletrøtte?

I diskusjoner omkring arbeid og utdanning kommer fort noen av antikkens og opplysnings-tidens minst fruktbare todelinger i spill, blant annet i forestillinger om at det finnes to typer mennesker, de praktiske og de teoretiske, og om at gutter fra naturens side er mer praktiske og derfor trenger mer praktisk aktivitet enn jenter. Slikt er det ikke belegg for å hevde.

Yrkesfag fremstilles tidvis som

Alt står i veien for at barn skal lære seg å bruke hendene.

elighet

dårligere. Det snakkes mye om «inkludering i arbeid», men ikke for barn. Håndballtreninger, klokkertrø på skolen som læringsarena, digitale aktiviteters tiltrekningskraft og skilt om at «barn må bli i bilen» på søppelplassen, hindrer barns inkludering i arbeid.

Noe av det som kom tydeligst frem i mine egne livshistorieintervjuer med eldre håndverkere og industriarbeidere, var at deres formelle kvalifikasjoner (fagbrev og så videre) var underbygget av mye bredere og uformelle kvalifiseringspraksiser enn kun skolegang og læretid. De mest vellykkede kvalifiseringsløp hadde startet tidlig i livsløpet, lenge før de begynte i lære.

Mens yrkesfaglig opplæring før kunne bygge på det de unge hadde med seg fra gården, båten,

garasjen og kjøkkenet, må den nå oftere starte på null. Dette innebærer selvsagt at det trengs flere ressurser til å følge opp enn før, særlig gitt norske ambisjoner om «fagarbeidere i verdensklasse» og om at «alle skal med». Et annet spørsmål er om yrkesfagene i tilstrekkelig grad kompenseres for sitt formidable sosialpolitiske ekstraoppdrag: å inkludere den vanskeligst stilte delen av befolkningen.

Yrkesfagene har nå blitt «fremsnakket» i en årrekke, og fagbrev selges i økende grad inn til unge som springbrett mot videre utdanning. Utdanningsvalg er en ting. Den store og ennå uløste utfordringen er imidlertid å få flere til å stå i fagene lenger. Det vil være krevende å få til så lenge fagarbeidere i en rekke fag opplever lite attraktive lønns- og arbeidsforhold. Unge er ikke dumme, de ser fort hva de går til, og vurderer andre muligheter fortløpende.

Et annet grunnleggende spørsmål er hvordan en kan kna yrkesfagene inn i skolen for alle, ikke bare for de skoleleie. For å lykkes må dette skje på yrkesfagenes egne premisser, gjennom direkte involvering av fagarbeidere og ved fagformidling som ikke er over-tenkt og over-teoretisert. Ja, for det går faktisk an å mestre bruken av et verktøy uten å vite hva det heter.

Den bredt ønskete overgangen til en sirkulærøkonomi, hvor vi i større grad reparerer og gjenvinner heller enn å kjøpe nytt fra Kina, tilsier at en bred satsing på håndverksmessighet blant alle unge kunne være på sin plass. Globalt foregår også en storstilt «reshoring», en tilbakeflytting av produksjonsvirksomhet fra Kina til Vesten. Teknologi gjør at det ikke kreves like mange arbeidere, men de som er igjen, må være i stand til å interagere med komplekse maskiner. Innovasjon fra golvbet og opp blir da mulig gjort på nye måter. Norsk arbeidsplasskultur og yrkesfagtradisjoner gir oss her de beste forutsetninger. Men det kreves en bred satsing på håndverksmessighet for å utnytte dette potensialet i befolkningen. Å følge etter andre land for å score høyt på de samme internasjonale akademiske rankingene, blir i denne sammenheng som en Tocquevillsk oppskrift på «forflating».

Med kumulative effekter over generasjoner vil det norske folks praktiske ferdigheter potensielt forflates til et svært lavt nivå. Den første fordømmings-teoretiker, Adam Smith, fryktet at arbeidere i de nye fabrikkene ville bli «as stupid and ignorant as it is possible for a human creature to become». Kanskje må vi snart bruke samme formulering om nordmenn som ikke klarer å montere sine egne IKEA-møbler eller vaske sine egne gulv. Jeg har intervjuet mange håndverkere som hadde bygget sine egne hus. Det er nok urealistisk for de fleste av oss. Men det kan ligge mye god «livsmestring» i å i alle fall kunne henge opp sine egne gardiner.

Det som blir bejublet og fremdyrket i neste generasjon, har aldri vært smalere, med blant annet en storstilt praktisk fordømming som resultat. En bred satsing på håndverksmessighet blant barn og unge kunne nå representere en åpenbar motvekt. Fremavl av det motsatte – praktisk udugelighet – er risikabelt i et samfunns-perspektiv, og like problematisk når det rammer jenter.

SKRUJERN? Det går faktisk an å mestre bruken av et verktøy uten å vite hva det heter, skriver forfatteren.

FOTO: GETTY IMAGES

Kristoffer Chelsom Vogt
kristoffer.vogt@uib.no